

'तथापि'चा

जिव्हाळा

प्रिय साथी,

आशा आहे हा अंक आपल्या हाती पडेपर्यंत पाऊस तुमच्या परिसरात आलेला असेल. पावसाने दिलेली नाहक ओढ शेतकरी स्त्री-पुरुषांच्या जिवाला घोर नछीच लावत असणार. दिवस जसे जाताहेत तशा धरणांतील पाणी संपत चालल्याचा बातम्या येण्यास सुरुवात झाली आहे. या वर्षातरी पाऊस कुठलाही गोंधळ न घालता यावा आणि शेतकरी बांधवांना सुखाचे चार दिवस दिसावे अशी अपेक्षा. कितीही अच्चे दिन येणार म्हणलं तरी लोकांनी राज्यकर्त्यांच्या शब्दांवर विश्वास ठेवण्याचे दिवस आज तरी नाहीत हेच खरं आहे.

दिल्लीतील सरकार बदललं तसं देशभर हर्षोल्लासाचं वातावरण आहे असं बऱ्याच जणांना विशेषतः माध्यमांना आणि तिथल्या तज्ज्ञांना वाटतंय. असेलही. जनतेने दिलेला कौल जसा काँग्रेसविरोधी होता तसाच तो बदलाच्या बाजूनेही होता. राष्ट्रीय राजकारणात यूपीए सरकारच्या जनताविरोधी धोरणांनी आणि भ्रष्टाचाराने निर्माण केलेली स्पेस भाजपाने भरून काढली. ती जागा व्यापून टाकेल असा समर्थ भाजपेतर पर्याय लोकांना दिसला नाही. 'आप'ने अगदीच निराशा केली ती निवडणूकीपूर्वीच. या निवडणूकीने प्रादेशिक पक्षांनाही त्यांची मर्यादा दाखवून दिली ते एका अर्थाने बरंच झालं असं म्हणावं लागेल. पण खरी चिंतेची बाब आहे ती देशातील पुरोगामी शक्तींची चालू असलेली पिछेहाट. दलित, अल्पसंख्यांक, स्त्रिया आणि समाजातील इतर सर्वहारा वर्ग-जाती-समूहांच्या बाजूने आवाज उठविणाऱ्या शक्तींच्या या ऐतिहासिक पिछेहाटीचे परिणामही रोज वाचायला, ऐकायला मिळत आहेत.

उत्तरप्रदेशातील दलित आणि स्त्रियांवरील अत्याचार, मुझफ्फरपूर पॅटर्न ते पुणे-कोल्हापूर पॅटर्न, महाराष्ट्रातील खर्डा हत्याकांड ह्या काही निवडक घटना देशातील आणि राज्यातील हवा कुठल्या दिशेने वाहते आहे हेच दर्शविते.

या परिस्थितीत सर्व पुरोगामी शक्तींची एकजूट करण्याची आलेली संधी आपण येणार आहोत का हाच प्रश्न आहे.

अच्युत, प्राजक्ता
आणि तथापि टीम

अंतरंग

मागोवा

नवं सरकार....स्त्री अधिकारांच्या मुद्द्याचं काय करणार?

२

शरीर साक्षरता

मनाचिए गुंती.. भाग २

मानसिक आजारांचे काही प्रकार

४

पारगांवच्या पारावरून

साल निवडणूकीचं.. लई धोक्याचं.

८

माहितीच्या जगात

विकलांग व्यक्तींच्या हक्कांविषयी संयुक्त राष्ट्रांचा अधिकारार - एक हस्तपुस्तिका

११

गोष्ट - शरीराची.. मनाची..

अंध मुला-मुलींसाठी तथापिची नवीन निर्मिती

१२

नवं सरकार....स्त्री अधिकारांच्या मुद्द्याचं काय करणार? टी के राजलक्ष्मी

निवडणूका झाल्या आणि दिल्लीत सत्ता बदल झाला आहे. कडव्या संस्कृतीवाद्यांकडून भारतीय संस्कृतीच्या नावाखाली तरुण स्त्री पुरुषांवर विशिष्ट प्रकारची बंधनं घातली जाण्याची शक्यता वर्तवली जात आहे आणि त्याबद्दल चिंताही व्यक्त होत आहे. पब किंवा बारमध्ये जाणाऱ्या मुलींवर किंवा व्हॅलेंटाईन डे ला जोडण्यांवर होणारे हल्ले, भाजपा सत्तेत असताना लैंगिक अल्पसंख्याकांच्या अधिकारांवर झालेल्या हल्ल्यांच्या आठवणी आजही लोकांच्या मनात ताज्या आहेत. केंद्रात स्पष्ट बहुमताच्या जोरावर सत्तेत आलेला भारतीय जनता पक्ष सांस्कृतिक विविधता जपत स्त्रियांच्या अधिकारांच्या मुद्द्यांवर काही सकारात्मक पावलं उचलतो का आणि हे मुद्दे सातत्यानं मांडणाऱ्या पुरोगामी आणि लोकशाहीवादी संघटनांशी जोडून घेतो का हे पाहणं महत्त्वाचं आहे.

डिसेंबर २०१२ ला दिल्लीत एका विद्यार्थिनीवर झालेल्या बलात्कार आणि खूनानंतर स्त्रियांवरील अत्याचारांच्या विरोधात शासनाकडून कडक उपाय योजले जावेत म्हणून देशभर एक वादळ उठलं होतं. स्वाभाविकपणे, दिल्लीत आलेल्या नव्या सरकारपुढे मुली आणि स्त्रियांसाठी एक आश्वासक, सुरक्षित वातावरण निर्माणचं मोठं आव्हान असणार आहे.

भारतीय जनता पार्टीचा (भाजप) निवडणूक जाहिरनामा स्त्रीविरोधी गुन्हे विशेषतः बलात्कारासारख्या गुन्ह्यांच्या विरोधात कायद्याची कडक अंमलबजावणी करण्याचं आश्वासन देतो. पण कौटुंबिक हिंसाविरोधी कायदा, कामाच्या ठिकाणी होणारा छळविरोधी कायदा आणि गर्भलिंग निदान विरोधी कायदा अशा कायद्यांच्या प्रभावी अंमलबजावणीबद्दल जाहिरनामा स्पष्टपणे काही बोलत नाही. मुलींवर होणारे अॅसिड हल्ले आणि इज्जतीच्या नावाखाली होणाऱ्या हत्या या मुद्द्यांवरही जाहिरनामा गप्प राहणं पसंत करतो.

जाहिनाम्यात 'महिला - राष्ट्र निर्मात्या' नावाचं एक पृथक प्रकरण आहे पण त्याचा आवाका खूपच मर्यादित जाणवतो. संसद आणि राज्य विधानसभामध्ये स्त्रियांसाठी ३३ टक्के आरक्षणाचे प्रलंबित असलेले घटना दुरुस्ती विधेयक मंजूर करणे, शालेय अभ्यासक्रमात स्व-सुरक्षा प्रशिक्षणांचा अंतर्भाव करणे आणि स्त्रियांसाठी विशेष औद्योगिक सुविधा व प्रशिक्षण केंद्र निर्माण करणे अशा काही आश्वासनांचाच या जाहिरनाम्यात समावेश आहे.

मागील दीड दशक महिला आरक्षण विधेयक संसदेत प्रलंबित आहे. आपल्याच सहकारी पक्षांच्या विरोधामुळे काँग्रेस डाव्या पक्षांचा पाठिंबा मिळूनही हे विधेयक पास करू शकली नाही. आणखी एक मुद्दा जो काँग्रेस सोडून इतर प्रत्येक पक्षाने निवडणूकांच्या

काळात मांडला तो म्हणजे बलात्कार पीडित महिलेच्या उपचार आणि पुनर्वसनासाठी नियोजित रकमेच्या विनियोगाचा. दिल्ली बलात्काराच्या नंतर स्थापन झालेल्या या फंडमधील एक पैसाही मागचे शासन निव्वळ नियमांच्या अभावे खर्च करू शकले नव्हते.

० ते ६ वर्ष वयोगटातील घटत्या लिंगगुणोत्तराचा दर काबूत आणणं हे कोणत्याही शासनापुढील एक मोठं आव्हान असणार आहे. २०११ च्या जनगणनेनुसार भारतातील २७ राज्य आणि केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये दर हजार मुलांमागे मुलींचे प्रमाण ९२७ वरून ९१४ पर्यंत घटल्याचं स्त्रियांच्या अनेक संघटना सांगत आहेत. नुकत्याच आलेल्या एका आकडेवारीनुसार १ ते ६ वर्ष वयोगटात हे प्रमाण केवळ ९१९ व ७ ते १५ वर्ष वयोगटातील मुलांमध्ये हे प्रमाण ९११ पर्यंत खाली आलेलं आहे. केंद्र सरकार आणि काही राज्य सरकारांच्या स्त्रीविरोधी धोरणांचा हा परिपाक तर आहेच शिवाय पीसीपीएनडीटी कायद्याच्या द्विसाळ अंमलबजावणीमुळेही ही परिस्थिती ओढावली आहे. काही स्त्रीवादी गटांच्या मते गर्भलिंग निदान आणि लिंग निवडीतून होणाऱ्या गर्भपातासाठी प्रत्यक्ष जबाबदार असणाऱ्या डॉक्टरांस आणि वैद्यकीय तंत्रज्ञांच्या विरोधात केंद्रातील यूपीए सरकारने अजिबात कारवाई केलेली नाही.

सबलीकरण

स्त्रियांच्या सबलीकरणासाठी वैधानिक पातळीवर शासन काय पावलं उचलतं याकडे सगळ्यांचं लक्ष असणार आहे. नियोजन आयोगाच्या 'महिला सबलीकरण कार्यकारी गटाने' इज्जतीच्या नावाखाली होणाऱ्या गुन्ह्यांसाठी एक वेगळा कायदा करण्याची शिफारस केलेली आहे आणि 'एक मंत्री समुहा'चंही गठन या

अधिकार कक्षेबाहेर आहे आणि हा कायदा मृत्युदंडाची शिक्षा कायम ठेवतो.'

वाढती महागाई आणि बेरोजगारीची अत्याधिक झळ स्त्रियांनाही बसली आहे. त्यासंबंधीचे काही मुद्देही या सनदेतून पुढे येतात. नव सरकार या आव्हानांचा मुकाबला कसा करणार हे प्रश्नही ही सनद उपस्थित करते. उदा. राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा योजनेत लाभधारकांसाठीचे प्राधान्यक्रम ठरवण्यात आले आहेत. अशा तरतुदी मोठ्या जनसमुहाला योजनेच्या

मुद्द्यावर केलं गेलेलं होत पण ही सर्व प्रक्रिया नंतर गुंडाळून ठेवली गेली.

२४४५२९५६ दिल्लीतील बलात्काराच्या घटनेनंतर स्थापन झालेल्या न्या. वर्मा कमिटीच्या शिफारसशीच्या आधारे यूपीए सरकारने संमत करून घेतलेल्या क्रिमिनल लॉ अमेंडमेंट बिल २०१३ तील अनेक त्रुटीकडे स्त्रियांच्या संघटना बोट दाखवतात. अखिल भारतीय जनवादी महिला संघटना, राष्ट्रीय भारतीय महिला संघटना, संयुक्त महिला कार्यक्रम आणि अशा कित्येक महिला समुहांनी आपल्या मागण्यांची एक सनद सर्व राजकीय पक्षांना उद्देशून प्रकाशित केली आणि त्यात या कायद्याचे पुनरावलोकन करण्याची मागणी केली. त्या पत्रकात घेण्यात आलेले आक्षेप सांगतात की - 'विवाहांतर्गत होणाऱ्या बलात्कारांच्या मुद्द्यावर हे विधेयक काहीच बोलत नाही, तळागाळातील आणि अत्याधिक असहाय्य घटकातील महिलांवर होणाऱ्या बलात्कारांच्या प्रकरणांमध्ये गुन्हेगार पुरुष बहुतेक वेळेस सामाजिक, राजकीय आणि आर्थिकदृष्ट्या सबल आणि कायदा पायदळी तुडवणारे असतात हे वास्तव विधेयक लक्षात घेत नाही, १६ ते १८ वयोगटातील जी तरुण मुलं-मुली स्वतःच्या मर्जीने आणि संमतीने एकमेकांशी संबंध ठेवतात त्यांना हा कायदा संरक्षण देत नाही कारण असे संबंध कायद्याने बलात्कार ठरवले जातात, बलात्काराच्या प्रकरणांमध्ये दोषी असलेल्या एखाद्या संस्थेतील व्यक्तीच्या मुख्य अधिकाऱ्याची जबाबदारी हे विधेयक मान्य करत नाही, एफएसपीए (द आर्म्ड फोर्स स्पेशल पॉवर अॅक्ट) सारखा कायदा या कायद्याच्या

लाभापासून वंचित ठेवतात. अशा तरतुदी वगळून रेशन व्यवस्था सर्वांसाठी खुली करण्याची गरज आहे. शिवाय घरामागे किमान ३५ किग्रॅ धान्यवाटप किंवा कुटुंबातील प्रति व्यक्ती ७ किग्रॅ धान्य मिळणं गरजेचं आहे. तसंच प्रत्येक घर किंवा व्यक्ती, विशेषतः एकल महिला, स्थलांतरित आणि रस्त्यावर राहणाऱ्यांना रेशन कार्ड मिळतील अशी एखादी विशेष मोहिम शासनातर्फे राबवली जाणं गरजेचं आहे असंही ही सनद स्पष्ट करते.

सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेला सुदृढ बनवणे, रेशनकार्डांवर मिळणाऱ्या वस्तूंमध्ये डाळी, साखर, चहा, खाद्यतेल, मीठ, दूध आणि भाजीपाल्याचा समावेश करून त्यांचे भाव रास्त ठेवणे अशी ही मागणी ही सनद करते. अत्यावश्यक सेवा कायद्यांतर्गत धान्य आणि इतर वस्तूंचा काळाबाजार आणि साठवणूक करणाऱ्या व्यापाऱ्यांविरुद्ध कडक कारवाई केली जावी आणि या जीवनावश्यक वस्तूंचा वायदेबाजार बंद केला जावा अशीही मागणी ही सनद करते. बीजेपी च्या घोषणेप्रमाणे जर चांगले दिवस यायचे असतील तर सरकारला या सनदेकडे लक्ष द्यावं लागेल कारण देशभरातील जास्तीत जास्त महिलांच्या हितांचं आणि भावनांचं प्रतिबिंब या सनदेत पडलं आहे.

यूपीए सरकारच्या काळातील गॅस सिलेंडरवर आलेली मर्यादा, आंगणवाड्यांमध्ये आणि शाळांमध्ये मिळणारा पोषक आहार शिजवण्यासाठी लागणाऱ्या गॅससाठी अनुदान आणि प्रति व्यक्ती किमान रॉकेलसारख्या इंधनाची रेशन दुकानातील उपलब्धता अशाही

पान सहावर.

लेखमाला 'मनाचिये गुंती' - लेख २ मानसिक आजारांचे काही प्रकार

मागच्या अंकात आपण मानसिक आरोग्याची तोंडओळख करून घेतली. या अंकात थोडे पुढे जाऊन मानसिक आजारांविषयी थोडक्यात माहिती करून घेणार आहोत. जागेअभावी एका अंकात हा विषय सामावणे शक्य नाही तेव्हा पुढचा एखादा दुसरा अंकही ह्याच मुद्द्याला धरून असणार आहे. मानसिक आजारांच्या प्रकारासोबतच मानसिक आजारांची कारणंही या अंकात देण्याचा प्रयत्न केला आहे. आपल्या प्रतिक्रिया जरूर कळवाव्यात.

नेहमीच्या मानसिक आजारांमध्ये दोन प्रकारच्या भावनिक समस्यांचा समावेश होतो.

१. नैराश्य (डिप्रेशन) :

डिप्रेशन याचा अर्थ उदास, वैतागवाणे, केविलवाणे वाटणे आणि काही करू नये अशी भावना. आयुष्यात असे वाटण्याचा अनुभव प्रत्येकाने केव्हा ना केव्हा तरी घेतलेला असतो. त्यामुळे असे वाटणे काही अंशी 'नॉर्मल' वाटू

शकते. पण जेव्हा ही उदास अवस्था आयुष्यातील महत्वाच्या गोष्टींच्या आड यायला लागते तेव्हा ती एक समस्या बनून जाते. उदासीनतेची ही अवस्था एक महिन्याहूनही अधिक काळ टिकते. या स्थितीत अक्षमतेची काही लक्षणे दिसायला लागतात. उदा. थकवा आणि लक्ष न लागणे. त्यामुळे काम करणे किंवा घरी लहान

मुलांना सांभाळणे अवघड होऊन जाते. जर डिप्रेशन दैनंदिन आयुष्यात अडचणी आणायला लागले आणि ते खूप काळ टिकले तर मग ती व्यक्ती आजारी आहे असा अनुमान आपल्याला काढावा लागेल.

डिप्रेशनचा त्रास होणाऱ्या व्यक्तीमध्ये खालीलपैकी काही लक्षणे आढळतील.

शरीराशी संबंधित लक्षणं : थकवा, गळाठल्याची भावना आणि अशक्तपणा, विनाकारण शरीराच्या विविध भागातून येणाऱ्या कळा, वेदनेची-दुखीची भावना

भावनांशी संबंधित लक्षणं : उदास आणि केविलवाणे वाटणे, जीवनातला, लोकांना भेटण्यातला, काम करण्यातला रस संपून गेल्यासारखे वाटणे, अपराधीपणाची भावना

विचारांशी संबंधित लक्षणं : भविष्याबद्दल निराश वाटणे, निर्णय घेताना अडखळणे, इतरांच्या तुलनेत स्वतःला कमी लेखणे, आपण मेलो असतो तर बरे असे वाटणे, आत्महत्येचे विचार आणि त्याबद्दलच्या योजना आखणे, कशावरही लक्ष केंद्रित करता न येणे.

वागण्याशी संबंधित लक्षणं : झोप नीट न लागणे (बहुतेकदा झोप कमी लागणे पण कधीकधी अतिरेकी झोपणे), भूक मंदावणे (कधीकधी भुकेत वाढ होणे), लैंगिक संबंध ठेवण्याची इच्छा कमी होणे

२. चिंता (अँक्झायटी) :

म्हणजे भीती वाटणे आणि बेचैन किंवा अस्वस्थ असणे. डिप्रेशनप्रमाणेच काही ठराविक परिस्थितीमध्ये ही भावना 'स्वाभाविक किंवा नॉर्मल' असू शकते. उदा. परीक्षा देण्यापूर्वी विद्यार्थ्याला भीती आणि बेचैनी वाटू शकते. पण जर व्यक्ती दीर्घ काळ (दोन आठवड्यांपेक्षा अधिक काळ) चिंताग्रस्त राहिली, चिंतेमुळे दैनंदिन आयुष्यावर ताबा राहात नसेल तर मात्र या अवस्थेला आजार म्हणायला पाहिजे.

लताताई ५८ वर्षांच्या आहेत. त्यांच्या पतीचे गेल्या वर्षी अचानक निधन झाले. मुले मोठी होऊन चांगल्या नोकऱ्यांसाठी मोठ्या शहरांमध्ये स्थायिक झाली होती. पतीच्या निधनानंतर त्यांच्या झोपेचे तंत्र तर बिनसलेच पण भूकही मंदावली. पतीच्या अंत्यसंस्कारानंतर मुले निघून गेली आणि लताताईंच्या तक्रारीही वाढल्या. डोकेदुखी, पाठदुखी, पोटदुखी आणि आणखी कायकाय शारीरिक त्रास व्हायला लागले. त्या जेव्हा जवळच्या दवाखान्यात गेल्या तेव्हा त्यांना सांगण्यात आले, तुमची तब्येत ठीक आहे पण तुम्हाला झोपेच्या गोळ्या आणि काही जीवनसत्वांच्या गोळ्या घेणे आवश्यक आहे. गोळ्या घेऊन त्यांना लगेचच बरे वाटले कारण त्यांची झोप सुधारली. पण दोन आठवड्यातच झोपेच्या तक्रारी पुन्हा सुरू झाल्या. त्यांना झोपेच्या आणखी गोळ्या आणि इंजेक्शन देण्यात आली. हे असे बरेच महिने चालू राहिले. पुढे पुढे तर त्यांना झोपेच्या गोळ्यांशिवाय झोपच येईनाशी झाली.

सर्वसाधारण मानसिक आजार असलेल्या लोकांमध्ये डिप्रेसन आणि चिंता या दोन्ही आजारांची मिश्र लक्षणे दिसतात. बहुसंख्य लोक त्यांच्या भाव-भावना किंवा किंवा डोक्यात चालू असलेले विचार याबाबत तक्रार करत नाहीत. कारण मानसिक लक्षणांमुळे लोक 'वेडे किंवा मॅटल' असल्याचा आपल्यावर शिक्का मारतील असे त्यांना वाटू शकते

चिंतेचा आजार असणाऱ्या माणसाला खालीलपैकी काही लक्षणे जाणवतील.

शरीराशी संबंधित लक्षणं : हृदय अति वेगाने धडधडते आहे असे वाटणे (**palpitation**), गुदमरल्यासारखे वाटणे, चक्कर येणे, थरथर होणे किंवा सर्वांगाला कंप सुटणे, डोके दुखणे, हता पायावर, चेहऱ्यावर सुया-टाचण्या टोचल्याची किंवा मुंग्या फिरत असल्याची भावना.

भावनांशी संबंधित लक्षणं : काहीतरी भयंकर घडणार असे सातत्याने वाटणे, भीती वाटणे.

विचारांशी संबंधित लक्षणं : स्वतःच्या समस्यांविषयी किंवा तब्येतीविषयी अति काळजी करणे, आपण मरणार किंवा आपला स्वतःवरचा ताबा सुटणार किंवा आपल्याला वेड लागणार असे विचार येणे (तीव्र शारीरिक लक्षणे किंवा भीतीशी हे विचार संबंधित असतात), प्रयत्न करूनही त्याच त्या, मनाला त्रास देणाऱ्या गोष्टींचा विचार करत राहणे

वागण्याशी संबंधित लक्षणं : भीती वाटणाऱ्या परिस्थिती/ठिकाणे टाळणे. उदाहरणार्थ, बाजारात न जाणे किंवा सार्वजनिक वाहनाचा वापर न करणे.

सहसा तीन प्रकारच्या मानसिक आजारांमध्ये विशिष्ट किंवा असाधारण तक्रारी असू शकतात :

१. घबराट (**panic**) - जेव्हा काळजी, तीव्र झटक्यांमध्ये, काही मिनिटेच जाणवते ती म्हणजे घबराट. घबराटीचे किंवा हवालदिल होण्याचे झटके अचानक सुरू होतात. या झटक्यांमध्ये चिंतेची तीव्र स्वरूपाची शारीरिक लक्षणे दिसतात. आपण आता या क्षणी मरणार किंवा आपल्याला काहीतरी भयंकर होणार अशी प्रचंड भीती या आजाराचा त्रास होणाऱ्या लोकांना वाटत असते. घबराटीचे हे झटके येतात कारण ज्यांना भीती वाटते ते एरवीपेक्षा अधिक वेगाने श्वासोच्छ्वास करत असतात.

२. फोबिया : एखाद्या व्यक्तीला अनामिक स्वरूपाची प्रचंड भीती वाटते-त्याला म्हणायचे फोबिया. म्हणजेच भयगंड. (खूपदा अशा व्यक्तींना घबराटीचा झटका येऊन जातो) अगदी नेहमीच्या ठिकाणी उदा. बाजारात किंवा बसमध्ये, बंद छोट्या खोल्या किंवा लिफ्ट्समध्ये आणि काही विशिष्ट प्रसंगी म्हणजे लोकांना भेटायला

तीस वर्षांचा होता तेव्हा रवीला मोठा अपघात झाला होता. तो स्वतः मोटरसायकल चालवत होता आणि त्याचा मित्र मागे बसला होता. मागून एका बसने धडक दिल्यामुळे दोघेही गाडीवरून फेकले गेले. रवीचा मित्र बसच्या चाकाखाली सापडला आणि जागेवरच दगावला. हा धक्का, त्यापायी कोसळलेले दुःख यात हळू हळू भीतीची भर पडू लागली. एकदा बाजारात खरेदी करत असताना रवीला एकदम गुदमरल्यासारखे वाटायला लागले. त्याचे हृदय प्रचंड वेगाने धडधडते आहे असे त्याला वाटले. मन भीतीने ग्रासून जाण्याचा तो त्याचा पहिला अनुभव होता. रवीच्या वडिलांना हृदयाचा त्रास होता त्यामुळे रवीला वाटू लागले की त्यालादेखील असाच काही त्रास सुरू झाला आहे. यामुळे त्याची भीती बळावली. डॉक्टरांनी त्याला त्याच्या वैद्यकीय चाचण्यांचे अहवाल पाठविले. त्यानुसार त्याच्या हृदयाला काहीच झाले नव्हते. पण रवीला रात्री भीतीदायक स्वप्ने पडू लागली. अपघाताचे संपूर्ण चित्र त्याच्या डोळ्यासमोर उभे राहायला लागले. कधीकधी जागेपणीदेखील त्याच्या डोळ्यासमोर अपघाताचे चित्र उभे राहायचे आणि भीती दाटून यायची. मनावर एक प्रकारचा ताण जाणवायचा. हळू हळू त्याला शांत झोप लागेनाशी झाली आणि पुढे पुढे त्याच्या मनात आत्महत्येचे विचार घोळू लागले.

गेल्यावर देखील काहीना भयगंड जाणवू शकतो. जिथे अति काळजी वाटते अशी ठिकाणे किंवा प्रसंगच भयगंड असणारे लोक टाळायला लागतात. अगदी टोकाच्या केसेसमध्ये तर हे लोक घराबाहेर पडणेच बंद करतात.

३. ऑब्सेसिव्ह कम्पल्सिव्ह डिसॉर्डर - एखादी कृती करणे किंवा एखादा विचार करणे अनावश्यक किंवा मूर्खपणाचे आहे असे माहित असूनही व्यक्ती तेच तेच विचार (**obsessions**) किंवा त्याच त्याच कृती (**compulsions**) करत राहते. अनावश्यक विचार आणि कृतीच्या ससेमिन्यामुळे अशा व्यक्तीला कुठल्याही गोष्टीवर लक्ष केंद्रित करणे कठीण होऊन बसते.

चपखलपणे म्हणायचे तर 'विचारांचा ससेमिरा आणि कर्मकांडाची सक्ती' असे या आजाराचे वर्णन करता येईल.

मानसिक आजाराची कारणे :

अस्वास्थ्य समजून घेण्यासाठी वैद्यकीय आणि पारंपरिक अशी दोन्ही स्पष्टीकरणे असतात. पारंपरिक स्पष्टीकरणे खूपदा अनैसर्गिक किंवा अमानवी कारणांशी जोडलेली असतात. आपण

ज्या समाजात राहतो, जिथे काम करतो त्या समाजाच्या सांस्कृतिक धारणांबद्दल आपल्याला माहिती हवी. तसेच वैद्यकीय सिध्दांतांविषयीही आपल्याला माहिती हवी.

मानसिक आजारांसाठी खूप वेळा कारणीभूत ठरणारे हे खालील घटक आपल्याला या संदर्भाने उपयुक्त वाटू शकतील. आयुष्यातील ताणाचे प्रसंग : आयुष्य हे अनेक घटना आणि अनुभवांनी भरलेले असते. यातल्या काहींमुळे एखाद्या व्यक्तीला खूप काळजी वाटून ताण येऊ शकतो. बहुसंख्य लोक या ताण देणाऱ्या घटना/प्रसंगांना कसे हाताळायचे ते शिकतात. त्यांचे आयुष्य त्या सगळ्या ताणांसकटही व्यवस्थित चालू राहते. पण काही वेळा अशा ताणांतून मानसिक आजार निर्माण होऊ शकतात. आयुष्यात भरपूर ताण आणणाऱ्या गोष्टी म्हणजे बेरोजगारी, अति प्रिय व्यक्तीचे निधन, कर्जासारख्या आर्थिक समस्या, एकाकीपणा, वंध्यत्व, कौटुंबिक कलह, हिंसाचार आणि मानसिक धक्का. लहानपणी अनुभवलेल्या कौटुंबिक अडचणी : लहानपणी हिंसाचार सहन करावा लागला किंवा भावनिक गरजांकडे दुर्लक्ष झाले तर डिप्रेशन आणि चिंता असे मानसिक आजार होऊ शकतात. मेंदूचे आजार : मेंदूतील संसर्ग, एड्स, डोक्याला झालेली दुखापत, आकडी आणि झटका यांच्यामुळे मतिमंदत्व, डिमेंशिया आणि भावनिक समस्या निर्माण होऊ शकतात. मानसिक रोगांसाठी कुठलेही निश्चित स्वरूपाचे मेंदूविषयक रोगनिदान शास्त्र अजून विकसित झालेले नाही. अर्थात मेंदूमधल्या रसायनांमध्ये झालेल्या बदलांमुळे अनेक मानसिक आजार निर्माण होतात या धारणेला पुष्टी देणारे पुरावे आता उपलब्ध आहेत.

अनुवंशिकता किंवा जनुके : तीव्र स्वरूपाच्या मानसिक आजारांमध्ये अनुवंशिकता हा महत्त्वाचा घटक असतो. पण दोनपैकी एकाच पालकाला जर मानसिक आजार असेल तर तो मुलांमध्ये येण्याची शक्यता खूप कमी असते.

शारीरिक त्रास : किडनी आणि यकृत निकामी होण्यासारख्या शारीरिक आजारांमुळेही तीव्र स्वरूपाचे मानसिक आजार निर्माण होऊ शकतात. काही औषधांमुळे (उदा. उच्च रक्तदाबासाठी दिलेल्या औषधांमुळे) डिप्रेशन हा आजार होऊ शकतो. एखाद्या वयस्क व्यक्तीवर जर मोठ्या प्रमाणावर औषधोपचार झाले असतील तर काहीना डेलिरियम हा आजार होण्याची शक्यता असते.

(डॉ. विक्रम पटेल लिखित आणि तथापि प्रकाशित 'मानसोपचार तज्ञ नसेल तिथे' या पुस्तकातून ही माहिती घेतलेली आहे. जिव्हाळाच्या वाचकांना मानसिक आरोग्याची तोंडओळख व्हावी आणि या मुद्द्यावर एक सकारात्मक दृष्टीकोन तयार व्हावा हा उद्देश. पुस्तक तथापिमध्ये विक्रीसाठी उपलब्ध आहे.)

काही गोष्टींकडे नव्या शासनादा लक्ष द्यावे लागणार आहे. कर कपात करून पेट्रोल आणि डिझेलच्या दरामध्ये घट व्हायला हवी, कॅश ट्रान्सफर सारख्या योजना बंद व्हाव्यात, रेशनवर धान्य आणि इंधन मिळण्यासाठी आधार कार्डाची सक्ती नसावी अशाही काही मागण्या समोर आल्या आहेत.

बीजीपीच्या जाहिरनाम्यात जरी असं लिहिलं असलं की ते सार्वजनिक वितरण व्यवस्थेतील सर्वोत्तम पद्धतींना चालू ठेवतील आणि अस्तित्वात असलेल्या व्यवस्थेत सुधार आणतील तरी त्यात रेशन व्यवस्थेचं सार्वजनिकीकरण करण्याबद्दल काहीही आश्वासन देण्यात आलेलं नाही. जाहिरनाम्यात असं जरी म्हटलं गेलं असलं की कुपोषण दूर करण्यासाठी पावलं उचलली जातील तरी त्यांनी कुठेही गरीब मुलांचं कुपोषण दूर करण्यासाठी खेडोपाडी आणि शहरांमध्ये कार्यरत असलेल्या स्त्रियांच्या सेवा नियमित करण्याबद्दल एक चकार शब्दही जाहिरनामा काढत नाही.

देशभरात विविध योजनांमध्ये काम करणाऱ्या जवळपास १ करोड कामगारांचं, ज्यात तब्बल २७ लाख अंगणवाडी कार्यकर्त्या, २६ लाख मध्यान भोजन बनवणाऱ्या स्त्री कार्यकर्त्या आणि राष्ट्रीय ग्रामीण आरोग्य अभियानांतर्गत काम करणाऱ्या ९ लाख आशांचा समावेश आहे, भवितव्य ठरवण्याचं एक मोठं आव्हान आज शासनाच्या समोर आहे. भाजपा च्या जाहिरनाम्यामध्ये मात्र अंगणवाडी कार्यकर्त्यांच्या कामाच्या ठिकाणी असलेल्या परिस्थितीमध्ये सुधार आणि पगारात वाढ एवढाच उल्लेख आढळतो.

सांस्कृतिक विविधता

अतिउजव्या आणि कडव्या संस्कृतीवाद्यांकडून भारतीय संस्कृतीच्या नावाखाली तरुण स्त्री-पुरुषांवर विशिष्ट प्रकारची बंधनं घातली जाण्याची शक्यताही वर्तवली जात आहे आणि त्याबद्दल चिंताही व्यक्त होत आहे. पब किंवा बारमध्ये जाणाऱ्या मुलींवर किंवा व्हॅलेंटाईन डे ला जोडण्यांवर होणारे हल्ले, भाजपा सत्तेत असताना लैंगिक अल्पसंख्याकांच्या अधिकारांवर झालेल्या हल्ल्यांच्या आठवणी आजही लोकांच्या मनात ताज्या आहेत.

केंद्रात स्पष्ट बहुमताच्या जोरावर सत्तेत आलेला भारतीय जनता पक्ष सांस्कृतिक विविधता जपतो का?, स्त्रियांच्या अधिकारांच्या मुद्द्यांवर सकारात्मक पावलं उचलतो का?, आणि हे मुद्दे सातत्यानं उपस्थित करणाऱ्या पुरोगामी आणि लोकशाहीवादी संघटनांशी कसं जोडून घेतो? हे पाहणं महत्त्वाचं आहे.

साभार - फ्रंटलाईन जून १३, २०१४
(अनुवाद अच्युत बोरगांवकर)

जंगलाच्या एकांतातील वाचनालय

पी. साईनाथ

७३ वर्षांचे पी व्ही चिन्नाथंबी एक असं वाचनालय चालवतात जिथे कदाचित जगात कुठेही मिळणार नाही असा एकांत तुम्हाला मिळेल. केरळात इडुक्की जिल्ह्यातील घनदाट जंगलाच्या मधोमध असलेल्या या वाचनालयात १६० अभिजात पुस्तकांची ग्रंथसंपदा आहे. वाचनालयाचे सभासद असलेले स्थानिक मुथवान आदिवासी ही पुस्तकं घेऊन जातात, वाचतात आणि परतही करतात.

खरंतर ही एक माती आणि कुडापासून बनवलेली झोपडी, जी एक चहाची टपरीही आहे, जिच्या आजूबाजूला तुम्हाला झाडी सोडली तर काहीच दिसणार नाही. 'अक्षरा आर्ट्स अँड स्पोर्ट्स लायब्ररी' अशी हाताने लिहिलेली एक पाटी या झोपडीच्या बाहेर आपल्याला दिसेल.

सर्वाधिक साक्षरता असलेल्या केरळ राज्यातील सर्वात कमी साक्षरता असलेली ही २५ उबंच्यांची वाडी. वाचनालयातून एखादं पुस्तक घ्यायचं असेल तरी १८ किमी जंगल तुडवत केरळच्या या सर्वाधिक दुर्गम गावात पोचावं लागतं. टपरीत चहासोबतच मिक्सचर आणि बिस्किटं मिळतात. बाहेरून पहाणाऱ्याला प्रथम हे दुकानं च दिसतं पण आत गेल्यानंतर चिन्नाथंबीची पूर्ण लायब्ररी पहायला मिळते. वाचनालयाच्या वेळात दररोज ही पुस्तकं अतिशय काळजीपूर्वक आणि नीट नेटकी जमिनीवर अंथरलेल्या चटईवर मांडली जातात.

साईनाथ आणि त्यांच्या सोबत ट्रेकींगला गेलेली सर्व मंडळी ज्यात काही लेखक आणि पत्रकार मीत्रही असतात ते ही सर्व पुस्तकं पाहून अवाक होतात. सर्व पुस्तकं साहित्यातील नावाजलेल्या कलाकृती आहेत. त्यात काही राजकीय-वैचारिक पुस्तकांचाही समावेश आहे. कोणतंही छोर किंवा तथाकथित लोकप्रिय पुस्तक ह्यात नाही. सुप्रसिद्ध तमिळ काव्य 'सिलप्पथिकरम' चं मल्याळी भाषांतर इथे आहे. व्ही एम बशीर, एम टी वासुदेवन नायर, कमला दास अशा थोर मल्याळी लेखक-कवींची पुस्तक इथं आहेत. महात्मा गांधीच्या काही पुस्तकांसोबतच थॉपिल भासीचं 'यू मेड मी अ कम्युनिस्ट' हे नाटकही इथे आहे.

आपल्या देशात आदिवासी हे अति दारिद्र्य आणि अभावग्रस्ततेत जीवन जगतात. त्यात शिक्षणाचं प्रमाणही अत्यंत कमी आहे. मुथवान आदिवासी याला अपवाद नाहीत. हे आदिवासी ही असली पुस्तक वाचतात का या प्रश्नावर चिन्नाथंबी आपल्या वाचनालयाचं रजिस्टरच पाहण्यांना दाखवितात. वाचनालयातून

घरी वाचण्यासाठी नेलेल्या आणि परत केलेल्या पुस्तकांचं रेकॉर्ड या रजिस्टरमध्ये अतिशय व्यवस्थित आणि काटेकोरपणे लिहून ठेवलेलं दिसून येतं. २५ उबंच्यांच्या या पाड्यावरच्या या वाचनालयातून २०१३ च्या रेकॉर्डनुसार तब्बल ३७ पुस्तकं लोकांनी नेलेली दिसतात.

सुरुवातीला २५ रुपयात वाचनालयाचं सभासद होता येतं. महिन्याला २ रुपये शुल्कावर कुठलंही पुस्तक घेऊन जा. शिवाय त्यावर साखर-दुध नसलेला चहा मोफत. 'लोक डोंगर तुडवत येतात, खूप थकतात ना', चिन्नाथंबी सांगतात. कधीतरी एखाद्या आगंतुकाला साधं आणि मोफत जेवण ही मिळतं ते निराळं. जंगलाच्या भर मध्यात रहाणाऱ्या आदिवासींची वाचनाची आवड अगदी शहरी वातावरणात राहणाऱ्या आमच्यातील काहीजणांना आपल्या वाचनाच्या आवडीबद्दल अंतर्मुख व्हायला भाग पाडते.

पृथ्वीवर अडीच एक हजार लोकसंख्या उरलेल्या मुथवन आदिवासींचं एडमलाकुडी हे गावं. एकूण २८ पाडे. त्यातील एक चिन्नाथंबीचा पाडा. जेमतेम शंभर एक लोकं या पाड्यावर राहतात. हजार पंधराशे मतदान असलेल्या या गावाकडे कुणी लक्ष द्यावं अशी परिस्थिती नाही. आणि तरीही जगातील सर्वाधिक एकांतात असलेलं हे वाचनालय चिन्नाथंबी नुसतं चालवातच नाहीत तर परिस्थितीने गांजलेल्या त्यांच्या वाचक सदस्यांची वाचनाची भूक ही भागवतात. एरवी गोंधळ गोंगाट करत जाणारे आम्ही इथून जाताना मात्र एकदम शांत झालो. या अवचित अनुभवाने अंतर्मुख झालो. हा भन्नाट ग्रंथपाल मनाला स्पर्शून गेला होता.

(पी साईनाथ यांच्या ब्लॉगवरून साभार. ब्लॉगची लिंक खली देत आहोत.)

<http://psainath.org/the-wilderness-library/>

साल निवडणूकीचं.. लई धोक्याचं.

रामराम मंडळी. पारगावच्या पारावरुन बाबीचा समदारजी रामराम. तुम्ही म्हणाल लईच रामाचं नाव वायलंय बाबीच्या तोंडात तर मी म्हणल लोकसभा निकालाचा परताप आनखी काय. मरकरी केली हो. पण रामाची काय आजून फ्रेंचाईजी निगाली व्हाई साईबाबा परमानं. असो. मागच्या येळला आपली भेट व्हता व्हता राहिली. व्हाई, कुटं परचारात आडकले व्हवते. आवं आपच्या बी व्हाई. खरं सांगतेव. म्या राजकारणापसून दोन हात लांबच आसतेव. आजून ती हिम्मत आली व्हाई. खरं सांगावं माणसानं खोटं कशाला बोलायचं. या आपमुळं उलसाक टाईम मला बी वाटायला लागलं होतं की करावा कायतरी झटका. पर नंतर नाद सोडला. ह्या बगा, आमच्या कमळा मंजुळा बी आल्याच. त्या पडतील बगा राजकारणात. त्यांचं काय सांगता येत न्हाय...

क. मंजुळा ए मंजुळा, निगायचं का गं?
मं. चल चल. म्या कवाधरनं तयार हूनशान बसलेव. तुजीच वाट बगंत व्हते.

क. चल माय. फाट्यापस्तोर चालत जायलाच आर्धातास लागलं. तिथून गाडी गावली तर गावली.

मं. गावलं गं. गाडी न्हाई तर टमटम तर गावलंच तालुक्यापस्तोर. न्हाई तरी आर्धा बाजार उटलेलाच आसलं आपण पोचेस्तोवर. परतीलाच जरा घाई करायला पायजेल बग गावातल्या एसटीसाठी.

क. व्हय माय न्हाईतर व्हायचा समदा घोळ. आंधार तुडवायचा म्हंजे माज्या तर जीवावरच येतंय आजकाल.

मं. आन मला लई मजा येतीया वाटतं.

क. आगं तसं न्हाई गं. पर आजूबाजूला जे काय चाललंय ते काय बरं न्हाई माय बाया-पोरीसाठी. आन तुला तर म्हईतच हाय येळ जरा इकडं तिकडं झाला की घरी निसती कीटकीट सुरु हुतीया. तुमीच येळ करताव, उगंच हिकडं तिकडं हिंडताव, पोरहाटगीपणा गेलाच न्हाई आजून.

मं. व्हय. हितं न्हान जायची येळ आलीया आन ह्याला पोरहाटगीपणाच वाटतोय आजून. जाऊदे माय ते दळाण.

क. तुज्या तर जिभंला काय हाडंच न्हाय. आगं तू निगालीस बाजाराला म्हणून मला निगता आलं. न्हाई तर माजं रद्दच झालतं बग.

मं. पर तू का एवडा उशीर केलास आज?

क. आगं येडं व्हायची पाळी आलीया माय माज्यावर. ह्या पावण्यांनी निसता ऊत आणलाया बग. एक पत्रिका झाली की दुसरी आलीच की तिसरी हजर. आमका झाला की ढमका हाईच घोड्यावर बसायला तयार. मला तर वाटतंय की फुडची चार-पाच वर्ष सरकारनं लग्नांवर बँडच आणायला पायजेलै.

मं. बँड न्हाई बॅन. बंदी म्हणावं माणसानं सरळ.

क. हो बरं का मॅडम. आंग दोन महिने झालं घराकडं लक्ष द्यायला येळंच न्हाई मिळाला ह्या लग्नांच्या पाई. जरा आवराआवर करत होते.

मं. आवराआवर. आगं आवराआवर करायला तू काय मंत्रीबित्री हाईस का काय? आवराआवर करण्याची येळ आता मुंबईच्या सरकारची.

क. मरुदे त्या सरकारचं. माजं कंबरडं मोडलंय ह्या लग्नांनी त्यचं बोल.

मं. पर मी काय म्हणते जाऊ ने मग एवडं आरबाळण्यापेक्षा. न्हाई येत म्हणून सांगावं.

क. व्हय न्हाई येत म्हणावं. तुला सोपंय गं, तुला जमतंय. आमच्यात न्हाई जमतं. लगेच फुडारलेल्या बाईची मैत्रिण म्हणतेत. चाललं का तुला.

मं. म्हणू दे की मग. आगं आमच्या हितं बी काय येगळं न्हाई. निसत्या कंदुऱ्यावर कंदुऱ्या झोडणं चाललंय तीन महिने झालं. आज फलान्याची तर उद्या बिस्तान्याची. मी सपष्ट सांगितलं येणार न्हाई. माज्या मटणापुरतं मी कमावते. हे बाप्ये निसती दारु ढोसणार, मटणावर ताव मारणार आन बाया हाईत भाकन्यांचा डोंगर थापायला या फुकट्या लष्करासाठी. आमचे हे तर कंदुरी

म्हणलं की एका पोटावर तयार आसतेत. निसती भिंगरी लागलेली पायाला.

क. लोकं बी काय येड्यावानी करतेत गं. काढा कर्ज कापा बकरं. आरं काय तर चव ठीवा. लेकराईच्या पायाला सादी शिलपर न्हाई, दुंगणाला रंगीबेरंगी ठिगळाची चड्डी आन हा कापतोय आपलं बकऱ्यावर बकरं. भाड्यानं जिपा घ्यायच्या आन फिरवायच्या इकडून तिकडं की तिकडून इकडं.

मं. आगं उन्हाचा कार तर का कमी हाय का? पारा खाली यायलाच तयार न्हाई दोन म्हड्ने झालं. आसत्या उन्हात डोंगरावर जाऊन करा भाकऱ्या आन शिजवा मटाण. एकदा तर आशी कावले ह्यांला तवाधरणं कंदुरीबदल बोलायची बोदंच न्हाई आमच्यात.

क. बरं केलंस बाई. तरी ह्या गारपीटीमुळं लई लग्न पुढं ढकलली लोकायनी आन लई कंदुऱ्या बी कमी झाल्या आसतीला.

मं. ते खरं हाय माय. ह्या गारपीटीनं होत्याचं नव्हतं केलं बग. हातातोंडाशी आलेला घास हिसकाऊन नेला दुस्मन पावसानं.

क. आगं ती परभावती सांगत हुती तिच्या भावाचं म्हणं शेत तर शेत घर बी पडलं ह्या वादळात. शिवाय एक दुभती म्हस निसत्या त्या गाराच्या मारानं मेली. आख्खं गाव उघड्यावर आलं म्हणतेत. लोकं समद्या वावरात पत्रे हुडकत व्हते म्हणं. त्या पट्ट्यात डाळीबाच्या बी लई बागा हाईती. समद्या उधळल्या. लई नुसकान झालं बग.

मं. बागाईतीवाले कसं तरी निभावतील पण जिरायतीवाले निक्के झोपले की गं. आता फुडच्या सालाची काय तजबीज करावी त्यांनी सांग. गावच्या मारवाड्यापासून तालुक्याच्या बी-भरणवाल्याची तोंडं कशी बंद करणार? आमच्यासारख्या हातावर पोट आसणाऱ्यांचं तर बोलायलाच नगं.

क. व्हय माय. शेतात काय उरलंच न्हाई तर रोजंदारीला जाणाऱ्यांनी काय माती उकरायची का ढेकळं फोडायची शेतायनी जाऊन. लईच आवघड झालं बग. त्यात हे सरकार आसलं द्वाड. निव्वळ दगडाचं. कुणाला मदत मिळाली कुणाला न्हाई हे आजून

लोकायला कळलं न्हाई. निवडणूकात खर्च करायला पैका आसतंय ह्या राजकारण्यांपाशी, लोकायला घायचं म्हणलं की आचार का फिचारसंहितेचं कारण फुडं करतेत.

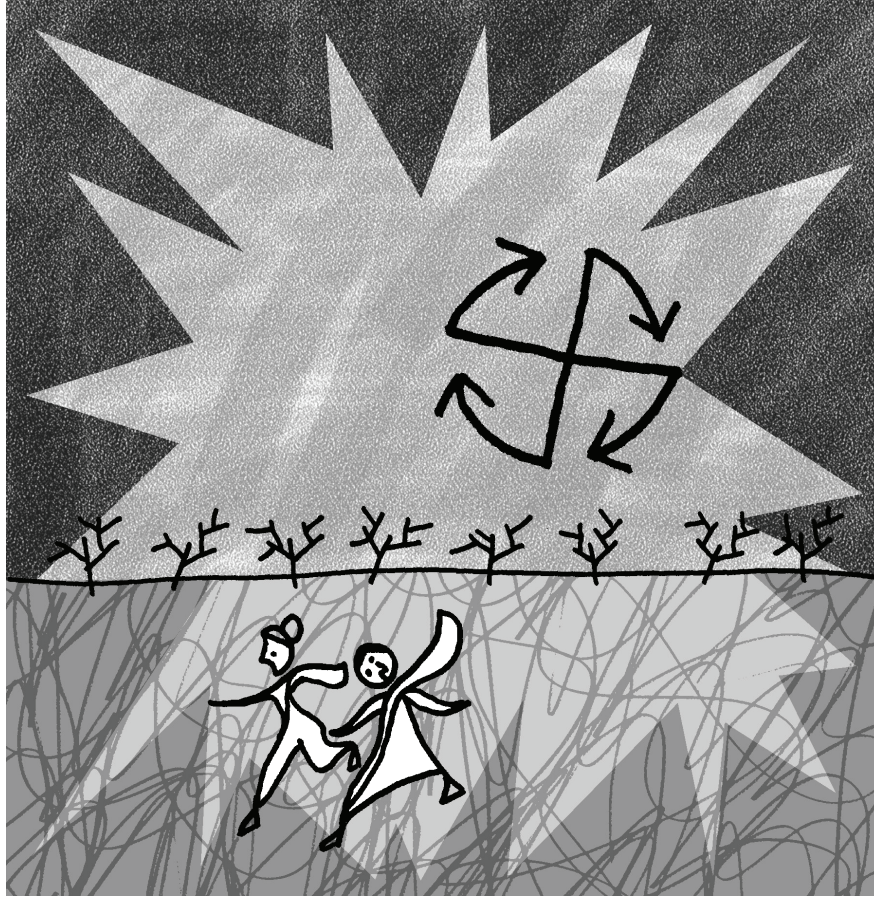
मं. आगं तूला कळलं का तालुक्याच्या फुडान्यानं काय केलं ह्या निवडणूकीत?

क. काय केलं? मं. आगं त्यनं एका वार्डत कुकर वाटले म्हणं. पर बिना झाकनाचे. कसला कडू बग, त्यचे साहेब निवडून आल्यावर

झाकनं देणार व्हता. पर साहेब पडले म्हणून झाकन न देता कुकरच वापस घेऊन गेला म्हणं.

क. काय कडू हाय गं हा फुडारी. ह्यांनी काय समदी गुंडाळून ठीवली हाय का काय. काय पण दिस आलेत..

मं. कमळे लई काळजी करू नगं. लोकं म्हणू लालेत आता आच्छे दिन आने वाले है.

क. तोंड बगा ह्यांचं. अच्छे दिन आने वाले है म्हणं. आरं निवडणूकात किती पैका खर्च केला ते सांगा म्हणावं आदुगर. चारशे का पचशे का हजार कोटीची निसती जाहिरातच केली व्हती म्हणं.

मं. एवडा पैका कुटून येत आसंल गं ह्यांच्याकडं. म्हंजे हे पक्षबिष शेती तर नक्कीच करत नसतेल. मग आसला काय धंदा करतेत की एवडे पैशे आसतेत ह्यांच्याकडं?

क. आगं लोकं मदत करतेत. कुणी दहा रुपये तर कुणी वीस रुपये आशी मदत मिळती त्यंला. त्याच्यातून तर खर्च करतेत ही मंडळी.

मं. म्हंजी एवडी मदत मिळती म्हण की. शेपाचशे कोटी जमा हुतेत?

क. आता समदे काय दहाच रुपये देतील आसं न्हाई. कुनी दहा हजार तर कुनी दहा कोटी बी देत आसंल. आपल्या आपल्या मगदुरापरमानं मदत करत आसतील बिचारे. म्हंजे आसं बग, ज्यचं जितकं मन मोठं त्यची मदत बी तितकीच मोठी, आमचे हेच सांगत व्हते एक डाव.

मं. म्हंजी साधी गोष्ट हाय कमळे. जे मदत करतील त्यांच्यासाठीच अच्छे दिन आदुगर आणावे लागतील म्हन की. ज्यची जितकी जास्त मदत तितके त्यचे जास्त अच्छे दिन.

क. आता तू इरोदी पक्षासारखं नगं बोलू आं.

मं. जाऊ दे माय त्या निवडणूका आणि पक्षबिष. कुणी आलं कुणी गेलं तरी आपली परिस्थिती बदलंल आसं काय वाटंत न्हाय. ती आपल्यालाच बदलावी लागणार हाय.

क. म्हंजे तू राजकारणात पडणार का काय?

मं. पडंन बी. कुनी सांगावं.

क. राजकारण आपल्यासारख्यांसाठीची गोष्ट न्हाई मंजुळे. लातूरच्या त्या कल्पना गिरीचं ऐकलं न्हाईस का? बाई आपल्या फुडं गेलेली चालंत न्हाई गड्यामानसाईला, मग ती किती बी कर्तबगार का आसंन. इरोदात जाण्याची तर गोष्टच सोडून दे. हाकनाहक जीवानीशी गेली बिचारी.

मं. तुजं बी खरंच हाय कमळे. वातावरण लईच खराब झालंया बग. आपलं पारगाव इतकं ल्हान पर हितं बी लई टेन्शन हाय. काल परवा कसं झालं व्हतं तू बगितलंस न्हवं. आपला सुभानराव, एरवी महिना महिना दाढी करत न्हाई, पर कसा आंगात आल्यासारखा करत व्हता. चार चारदा त्या शब्बीरच्या आंगावर धावून जात व्हता.

क. व्हय माय. मला तर लई भ्या वाटलं बग तवा. लोकायची डोरस्कीच फिरलियत आसं वाटत व्हतं. बरं हा सुभानराव दिवसातून धादा त्या शब्बीरच्या घरला जात आसंल रेडीओ बिगडला आन टीव्ही बिगडला म्हणून. एका दिवसात आसं काय त्यनं घोडं मारलं त्याचं काय माहित.

मं. आमाला तर लई सावध न्हायला लागणार हाय माय येत्या काळात कमळे. म्या तर पेपर वाचणंच बंद केलंया. न्हाई न्हाई ते वाचायला मिळतंया आज काल. मागच्या महिन्यातच नगरची एक बातमी वाचली. एका दहावी-अकारावीच्या पोराला भर दिवसा मारून झाडाला लटकावलं म्हणं. त्याचा गुन्हा काय तर वरच्या जातीच्या मुलीशी बोलला म्हणून. दिवसभर माझ्या आंगावर काटा यायचा रुकत न्हवता. जातीसाठी माती खातेत आशी म्हण ऐकली व्हती पर हे काही येगळंच हाय. म्या इचार केला त्या पोराला तर मारलं पर त्या पोरीचं काय केलं आसंल तिच्या भाऊबंदांनी. तिच्याबद्दल बातमीत काहीच न्हवतं. बातमीदारबी इसरला भवुतेक.

क. जात लई वंगाळ चिज हाय मंजुळे. आन जातीचा अभिमान तर आजूनच वंगाळ. चड्डीतले पोरं बी आजकाल आपल्या आपल्या जातीचा झेंडा घेऊन हुबा न्हायलेत. आपल्याच गावात बग. एसटी थांबती त्या चौकात किती बोर्ड लागलेत. मिशी फुटली न्हाई आजून पर कुटल्यातरी संघटनेत कुणीतरी अध्यक्ष, कुणीतरी उपाध्यक्ष आन बाकी मॅडरं. ही जात संघटना, ती जात संघटना. परत्येकाची एक संघटना हाईच. थोडं काय झालं की समदा जिल्हा बंद करतेत. सरकारी बसा तर हाईतच फोडायला.

मं. आन हे आजून वाढणार आसं वाटतंय बग. निवडणूकांचा मोसम लई नुसकानीचा मोसम. बसलेली घडी इस्कटतिया. समदं गढूळ करून जातोय हा मोसम. आता ह्या येणाऱ्या पावसानं हे समदं धून टाकावं, स्वच्छ करावं म्हंजे झालं. लई आस हाय माय ह्या पावसाकडून.

क. व्हय माय. खरं हाय तुजं. आगं त्यो बग त्यो ठिपका दिसतंया न्हवं, गाडीच आसंल बग. चल, पोचू बहुतेक येळंवर तालुक्याला.

मं. तवर एक गंमत सांगते ऐक. परवा मी आन आमचे हे एका कंदुरीवरून येत व्हतो. फाट्यावर सुभानरावची बैलगाडी गावली. म्हणलं बरं झालं पायपीट वाचली. माझी. कारण आमचे हे हवेतच तरंगत व्हते. गाडीत बसल्यावर मज्जाच आली. ह्यांनी खिशातून गमचा काढला आन सोताला बांधलं गाडीच्या दांड्याला. म्हणले आजकाल अॅक्सीडंट लई हुलालेत. उगाच रिक्स नको.

यू. एन. सी. आर. पी. डी. विकलांग व्यक्तींच्या हक्कांविषयी संयुक्त राष्ट्रांचा अधिकार - एक हस्तपुस्तिका

यू.एन.सी.आर.पी.डी. (United Nations Convention on the Rights of the Physically Disabled) यालाच मराठीत 'विकलांग व्यक्तींच्या हक्कांविषयी संयुक्त राष्ट्रांचा अधिकार' असं म्हटलं जातं. समाजात अनेकदा अपंग व्यक्तींचे हक्क, अधिकार याकडे दुर्लक्ष केलं जातं किंवा एक व्यक्ती म्हणूनही त्यांचे हक्क नाकारले जातात. समाजाची ही मानसिकता दूर करण्यासाठी हा अधिकार महत्त्वपूर्ण ठरतो. विकलांगता हक्क चळवळीच्या इतिहासात UNCRPD हा अधिकार एक मोठा व महत्वाचा टप्पा आहे. १३ डिसेंबर २००६ या दिवशी हा अधिकार एकमताने संयुक्त राष्ट्रांमध्ये स्वीकारण्यात आला. भारताने या अधिकाराला १ ऑक्टोबर २००७ ला अनुसंमती दिली.

जनार्थ ही सामाजिक संस्था १९९० सालापासून औरंगाबाद जिल्ह्यात अपंगत्वाच्या क्षेत्रात काम करत आहे. हा अधिकार खेडो-पाड्यातील मराठी भाषिक विकलांग व्यक्ती, सामाजिक क्षेत्रातील संस्था-संघटनांपर्यंत पोहचवा या उद्देशाने जनार्थ संस्थेतर्फे यू.एन.सी.आर.पी.डी. चे मराठीत भाषांतर करण्यात आले आहे आणि या अधिकाराची एक हस्तपुस्तिका संस्थेने प्रकाशित केली आहे.

जगभरातील विचारवंतांच्या मंथनातून साकारलेल्या या संयुक्त राष्ट्रांच्या अधिकाराच्या माध्यमातून अनेक तथ्ये जगासमोर मांडण्यात आली. हा अधिकार बनवताना पहिल्यांदाच अपंग व्यक्तींना तो तयार करण्याच्या प्रक्रियेत सामील करण्यात आलं. याच सुमारास जगात अनेक ठिकाणी अपंग व्यक्तींनी चळवळ उभारून आम्हांला विश्वासात घेतल्याशिवाय आमच्याबद्दल काहीही ठरवायचं नाही (nothing about us, without us) अशी ठाम भूमिका घेतली होती. अपंगत्व हाही मानवी विविधतेचाच एक भाग आहे हे या अधिकारात स्पष्ट करून अपंग व्यक्तींविषयीची समाजाची मानसिकता बदलण्याचा प्रयत्न केलेला आहे.

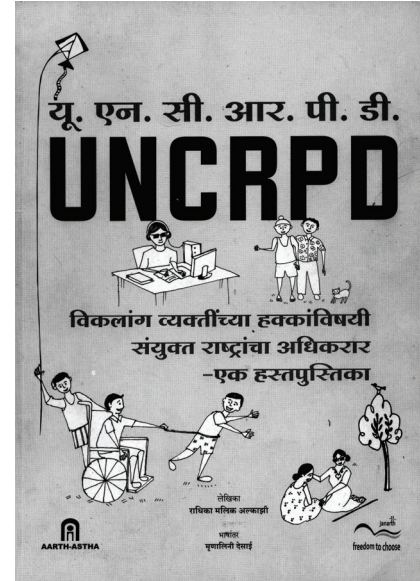
अपंगत्व हा एक मानवी हक्कांचा प्रश्न आहे हे मान्य झाले असल्याचं व त्यासंबंधी सखोल विचार करून ठाम व नेमकी पावले उचलण्याची आता आंतरराष्ट्रीय समाजाची तयारी झाल्याचं

हा अधिकार एक प्रतिबिंब आहे. तरीही या अधिकाराचे सर्व पैलू समजून घेण्यासाठी सर्व संबंधित व्यक्तींनी अपंगांच्या हक्कांविषयी व त्यांच्या अंमलबजावणीविषयी सखोल विचार करण्याची गरज आहे. त्या दृष्टीने UNCRPD चा मसुदा तयार करताना झालेल्या चर्चांचा तसेच विकलांग व्यक्तींनी केलेल्या सादरीकरणांचा या हस्तपुस्तिकेत घेतलेला आढावा निश्चितपणे उपयुक्त ठरेल.

हा मसुदा तयार करण्याच्या प्रक्रियेत

स्वतः विकलांग व्यक्तींनी घेतलेला सक्रिय व प्रभावपूर्ण सहभाग हे UNCRPD चे महत्वाचे वैशिष्ट्य आहे. त्यांच्या भावना, मतं मांडण्याचा प्रयत्न या हस्तपुस्तिकेत केलेला आहे.

अपंगत्वाविषयीचे साहित्य मराठीत आजही कमी प्रमाणात उपलब्ध आहे. या

दृष्टीनेही यू.एन.सी.आर.पी.डी. चा मराठी अनुवाद ही एक मोलाची भर आहे. अपंग व्यक्ती हे समाजाचे अविभाज्य घटक आहेत आणि त्यांचे अधिकार त्यांना समाजाच्या मुख्य प्रवाहात राहूनच मिळायला पाहिजेत ही जनार्थची भूमिका आहे. या भूमिकेतूनच ऑक्टोबर २०१२ मध्ये UNCRPD मराठी भाषेत प्रकाशित करण्यात आलं. ही हस्तपुस्तिका जनार्थच्या औरंगाबाद येथील कार्यालयात विक्रीसाठी उपलब्ध आहे. कृपया पुढील दुरध्वनी क्रमांकांवर संपर्क साधावा - ०२४० २३३७४७९, २३३५०६२

गोष्ट - शरीराची.. मनाची... अंध मुला-मुलींसाठी तथापिची नवीन निर्मिती

किशोरावस्था एक संवेदनक्षम पण थोडा-फार वादळी कालखंड.. शरीराच्या, मनाच्या पातळीवर अनेक बदल घडून येण्याचा काळ. अजूनही या वयात मुला-मुलींनी शरीरात होणाऱ्या बदलांविषयी घरात किंवा घराबाहेर मोकळेपणानं बोलावं असं वातावरण नाही. कुणाला काही विचारलं तर योग्य उत्तरं मिळतीलच याची खात्रीही नसते. यातूनच मुला-मुलींमध्ये स्वतःच्या शरीराबद्दलचे, लैंगिकतेबद्दलचे निकोप दृष्टीकोन रुजण्यात अडचणी येतात. याचा भावनिक विकासावर तर परिणाम होतोच पण नातेसंबंधांवरही होतो.

इतर मुला-मुलींप्रमाणेच अंध, मूक-बधीर, मतिमंद असं कोणत्या ना कोणत्या कारणाने अपंगत्व असणाऱ्या मुला-मुलींनाही वयात येत असताना होणाऱ्या बदलांना सामोरं जाताना अडचणी येतात. किशोरवयात होणाऱ्या बदलांचे, प्रश्नांचे गोंधळ या मुलां-मुलींनाही साहजिकच जाणवत असणार. अशा अनेक गोष्टी लक्षात घेऊन तथापि मुलामुलींसाठी 'गोष्ट - शरीराची.. मनाची...' या एका

संचाची निर्मिती करित आहे. सुरुवातीला आम्ही हा संच अंध मुलामुलींसाठी बनवत आहोत. पुढे जाऊन इतरही विशेष गरजा असणाऱ्या मुलांसाठी अशा प्रकारचा संच बनविण्याची संस्थेची योजना आहे. योग्य वयातच मुला-मुलींना शरीरात, मनात घडून येणाऱ्या बदलांबद्दल, लैंगिकतेबद्दल अचूक माहिती तर मिळावीच पण सकारात्मक दृष्टीकोनही रुजावा या विचारांतून हा संच आकाराला आला आहे.

ब्रेल लिपीतील एक पुस्तक, ऐकून आणि संवादामधून शरीर-मन समजावं म्हणून एक सी.डी. आणि पालकांना व शिक्षकांना याबाबतीत मुलांशी संवाद साधता यावा म्हणून पालक व शिक्षकांसाठी मार्गदर्शन पुस्तिका यांचा या संचामध्ये समावेश आहे. हा संच किशोरवयातील लहान-मोठ्या वयोगटानुसार विभागला आहे. या पुस्तकात अनेक छोट्या-मोठ्या गोष्टी शरीर आणि मनाचं विज्ञान सांगत सकारात्मक पद्धतीने फुलविल्या आहेत. या संचासाठी श्रीमती विमलाबाई नीलकंठ जटार ट्रस्ट यांचे अर्थसाहाय्य मिळाले आहे. 'गोष्ट - शरीराची.. मनाची...' हा संच अधिकाधिक मुला-मुलींपर्यंत पोहचवावा या उद्देशाने अंध मुलांसाठीच्या शाळा, संस्था, फोरम यांबरोबर तथापि काम करू इच्छिते. संचाविषयीच्या अधिक माहितीसाठी तथापिशी अवश्य संपर्क साधा...

PRINTED MATTER

बुक पोस्ट

प्रकाशक

प्रति

तथापि ट्रस्ट

रेणुप्रकाश ए, तिसरा मजला
बॅ. गाडगीळ रस्ता, नागनाथ पाराजवळ,
८१७, सदाशिव पेठ, पुणे ४११०३०
दूरध्वनी: ०२० २४४३११०६/२४४३००५७
Email: tathapi@tathapi.org
Website: www.tathapi.org

अंकातील प्रत्येक मताशी तथापि संस्था सहमत असेलच असे नाही. अंकाचा व संस्थेचा उल्लेख करून कोणालाही या अंकातील माहितीचा वापर करता येईल.

पारगावच्या पारावरून चित्र: राजू देशपांडे

जिव्हाळा देणगी वर्गणी: वार्षिक - रु. ३५, तीन वर्षासाठी - रु. १००

खाजगी वितरणासाठी